

نظری به پنج اثر

منابع ادبی متنبی دکتر صادق خورشنا

نسخه حاضر که به نام تنبیه ذوی الهمم علی مآخذ ابی الطیب [المتنبی] من الشعر و الحکم و متعلق به قرن پنجم هجری است و توسط نویسنده‌ای که نام وی در این نسخه و دیگر مراجع نیامده است، برای سیف الدین بن ابی نمی بن برکات نگارش یافته است. در این نسخه، مؤلف تلاش نموده است تا منابع ادبی مورد استفاده ابوالطیب متنبی را که بیشتر شاعران و ادیبان پیش از وی را شامل می‌شود، استخراج نماید. روش کار چنین است که مؤلف ابیاتی چند از متنبی ذکر نموده و معانی و الفاظ مشابهی را که در شعر دیگران نیز آمده و مورد اقتباس متنبی بوده است، ذکر می‌نماید.

اگر چه در رابطه با سرفتهای ادبی متنبی، کتابهایی نگاشته شده است، اما نگرش مؤلف به قضیه در این کتاب از این دیدگاه نبوده است، بلکه سعی در به دست دادن منابع فکری و ادبی متنبی داشته است. به نظر می‌رسد کاری ازین دست، نیازمند سالیان طولانی همراه با مطالعه در آثار همه ادبای پیشین، جاهلی، مخضرم، صدر اسلام، اموی و عباسی بوده است. از این رو اثر حاضر که از نظر زمانی نیز به عصر متنبی بسیار نزدیک است، دارای ارزشهای ادبی و علمی فراوانی است که متأسفانه مورد غفلت واقع شده است.

در آغاز کتاب، نویسنده اظهار می‌دارد که دیوان متنبی را به روشی که سابقه نداشته و نوین است، بر اساس حروف الفبا مرتب نموده و علاوه بر آن، ترتیب زمانی سرودن این اشعار نیز مراعات گردیده است. بدین ترتیب که ابتدا شعر دوران جوانی متنبی و پس از آن اشعار وی در دربار سیف الدوله و پس از آن اشعاری را که در مصر و ایران سروده است، به ترتیب آورده است، و ابیات مشابه

دیگر شاعران (چه از نظر لفظ و چه از حیث معنی) را با ذکر نام و شرح حال شاعر ضبط نموده است.

شایان ذکر است که کتاب، نسخه‌ای منحصر به فرد می‌باشد و تنها نامی از نسخه‌ای دیگر از این کتاب در دارالکتب المصریه در بعضی مراجع آمده است که تاکنون به چاپ نرسیده است. در صورت چاپ کتاب حاضر، می‌توان مرجعی مهم در زمینه شناخت متنبی به جهان علم و ادب عرضه نمود.

قابل ذکر است با توجه به زبان کتاب که با زبانی روان و در سطحی بالا نگارش یافته است، می‌توان انتظار داشت که در کشورهای مختلف عربی نیز عرضه آن مورد استقبال فراوان قرار گیرد که می‌تواند از نظر مسائل مالی نیز برای انتشارات محترم کتابخانه مجلس شورای اسلامی کاملاً قابل توجیه باشد.

دیوان فارسی سلطان سلیم عثمانی

اصغر دلبری‌پور

سلطان سلیم عثمانی ملقب به یاوز، دوازدهمین سلطان آل عثمان و نخستین پادشاهی است که خلافت را به عثمانیان انتقال داد. وی علاوه بر شهرت در جنگاوری، همچون سایر سلاطین شاعر عثمانی، در صحنه شعر و ادب نیز صاحب آوازه بود. در کنار سلیم نامه‌هایی که به نثر و یا به نظم از نبوغ لکشرکشی این سلطان و تسلطش بر شمشیر سخن می‌رانند، آثاری نیز وجود دارند که از فراست ادبی او صحبت می‌کنند. گویند او به همان اندازه که بر شمشیر تسلط داشت، بر قلم نیز مسلط بود.

هر چند سلطان سلیم با غلبه بر شاه اسماعیل صفوی در پیکار چالدران، آسیبی بر پیکر ایران وارد کرد، با دیوانی که به فارسی ترتیب داد این بی حرمتی را اندک هم که باشد زدود.

دیوان فارسی سلطان سلیم (حاوی ۱۰۲ غزل) برای نخستین

خلاصه الاشعار در بایست پژوهش

محمدحسین نصیری کهنمویی

کتاب حاضر، جلد ششم از مجموع مجلدات ۶ جلدی تذکره خلاصه الاشعار و زبدة الافکار میرتقی الدین کاشی، معروف به «ذکری» است. این تذکره عمومی از نظر کمیّت، عظیم‌ترین تذکره‌های فارسی است که در مجموع، مشتمل بر شرح احوال و منتخبات اشعار ۶۵۰ شاعر ایرانی، از متقدمین تا زمان جمع آوری کتاب (اوایل قرن ۱۱ هجری) می‌باشد. تألیف تذکره، از سال ۹۷۵ هجری آغاز و به دعای دوام بقای سلطنت شاه طهماسب صفوی معنون، و فصول و لواحق پایانی و اصول ۱۲ گانه بخش خاتمه (کتاب حاضر) به شاه عباس تقدیم شده و قریب ۴۰ سال به طول انجامیده است. (تا سال ۱۰۱۶ هجری).

بخش خاتمه، ترجمه احوال ۳۸۵ شاعر متعلق به قرن ۱۰ هجری را در بر دارد، که از ۱۲ اصل و یک مقدمه مبسوط در توجیه سبب جمع اشعار شعرا و تراجم احوال آنان به نثر نسبتاً مصنوع، تشکیل گردیده. هر کدام از اصول ۱۲ گانه، به شهرها و الکات مختلف ایران اختصاص یافته و مؤلف، به حسب حب الوطن و به طور مشبع بدو از کاشان شروع و در نهایت به بلاد خراسان، ختم نموده است.

در تدوین و تنظیم این قسمت، تقی الدین کاشی، بارها و پس از ختم مقال، به جهت دست یافتن به مطالب جدید، مجدداً به تکمیل و بسط آن همت گماشته و در جای جای کتاب، این مطالب را عنوان نموده است. این کتاب، ضمن پرداختن به مسایل مهم اجتماعی-تاریخی و فرهنگی زمان خود و اشاره به برخی اطلاعات جغرافیایی در آن دوره، برگزیده افکار و عقاید و قضاوت‌های تقی الدین کاشی نیز هست و بعضاً به اقتضای واعظ بودنش، برخی توصیفات خارج از وظیفه تذکره نگاری معمول را در لابلای شرح و ترجمه احوال شعرا، آورده است که با وجود اطناب، تلقیات عمومی زمان اوست و جالب توجه.

مؤلف، با وجود استفاده از مآخذ و منابع عصری، از ذکر آنها خودداری نموده و در خصوص اشعار شعرا، ضمن مقید بودن به درج قصیده و غزل و رباعی و ترکیب بند و ترجیع بند، و احتراز از آوردن مثنوی، در بعضی موارد معدود، ازین مسیر سر باز زده، و مثنوی هم آورده است.

با این حال، این کتاب از نظر شعری، غنی‌ترین تذکره فارسی و از حیث تفصیل تراجم، به ویژه هم عصران خود، بی نظیر، و از منابع دست اول، محسوب می‌شود و در برخی موارد، تنها منبع

بار از سوی حسن حسنی در سال ۱۳۰۶ قمری در استانبول به طبع رسید. دومین چاپ دیوان (حاوی ۳۰۳ غزل و ۲ قصیده) در سال ۱۹۰۴ میلادی به دستور ویلهلم دوم، امپراتور آلمان (پروس) و به دست پاول هورن، استاد زبانهای شرقی دانشگاه استراسبورگ جهت اهدا به سلطان عبدالحمید دوم صورت گرفت. در این طبع علاوه بر نسخه‌های موجود در چهار کتابخانه اروپا (ملی برلین، بریتانیا، سلطنتی اسپانیا و ملی پاریس) نسخ مضبوط در سه کتابخانه استانبول (فاتح، حمیدیه و اسعد افندی) مورد توجه قرار گرفته است.

با عنایت به این که پاول هورن به اغلب نسخه‌های موجود در کتابخانه‌های ترکیه دسترسی نداشت، شکی نیست که ملاحظه نسخ مضبوط در کتابخانه‌های ترکیه و به ویژه کتابخانه‌های استانبول (دانشگاه استانبول، ۵ نسخه، کتابخانه سلیمانیه، ۷ نسخه، کتابخانه موزه توبیقای سرای، ۳ نسخه) این نقیصه را مرتفع و مقدمات طبعی کاملتر را فراهم خواهد کرد.

مقاصد الالحن

اصغر دلبری پور

ملاحظه فتوکپی نسخه‌ای از «مقاصد الالحن» که از سوی وزارت فرهنگ ترکیه جهت ترجمه به زبان ترکی در اختیار این جانب گذارده شده، نشان می‌دهد که این نسخه (مضبوط در کتابخانه سلیمانیه) اختلافاتی با طبع تهران (۲۵۲۴ و ۲۵۳۶) که از سوی تقی بینش فراهم شده است، دارد.

مضافاً این که در پایان متن مقاصد الالحن سه اثر دیگر که همگی در ارتباط با موسیقی هستند نیز قرار گرفته است.

این آثار به ترتیب درج در نسخه عبارتند از:

(۱) رساله موسیقی از علامه شیرازی مشتمل بر مقدمه، دو فن و خاتمه

(۲) مجمل الحکمه که به قول کاتب نسخه، غلبه ظن آن است که ترجمه‌ای مجمل از کتاب اخوان الصفاست.

(۳) الحروف و الاصوات و صنوف النعمات مشتمل بر سه باب. به نظر می‌رسد که سه اثر مورد اشاره هنوز به زیور طبع آراسته نشده‌اند.

بنابراین می‌توان:

(۱) طبع جدیدی از مقاصد الالحن با ملاحظه طبع تهران و نسخه کتابخانه سلیمانیه فراهم آورد.

(۲) سه رساله مورد اشاره را در یک مجلد چاپ کرد.

موجود و مورد استفاده غالب تذکره نویسان گذشته و پژوهشگران تاریخ ادبیات ایران، به عنوان منبع و مأخذ ادبی، بارها و بارها مورد استناد قرار گرفته است و جای آن در گنجینه ها و کتابخانه های کشور، برای استفاده عموم خالی است.

مؤلف، از آنجائی که با شعرای هم عصر خود، مباحثات و مکاتبات زیادی داشته، لذا این امر در میزان وثوق اخبار و شرح احوال شعرا، منعکس گردیده، لیکن در خصوص آن دسته از شعرای مهاجر - که غالباً در هندوستان به سر می بردند - اطلاعات به صورت مع الواسطه، منقول است و بر خلاف نظر برخی از پژوهندگان، مؤلف هیچ گاه به کشور هند سفر نکرده است، تا از نزدیک با شعرای مهاجر ایرانی مقیم آن دیار، رویاروی مباحثه و گفتگو داشته باشد، ولی این امر از کیفیت ترجمه احوال آنان نمی کاهد.

نظر به خلأ موجود درین برهه تاریخی، نسبت به مأخذ و منابع عمومی ادبی از یک طرف، و درک ضرورت امر و همت والای استاد فرزانه جناب آقای ادیب برومند، از طرف دیگر، این مهم از چندی پیش، دل مشغولی راقم سطور را فراهم آورده بود. بنابراین مقدمات استنساخ و رونویسی آن آغاز، و در محضر استاد ادیب برومند، نواقص و نقایص و بدفهمی در کتابت این قسمت از خاتمه تذکره،

تصحیح و مراتب در ذیل تراجم و اشعار، درج گردید. در خصوص وقایع مهم تاریخی - اجتماعی، نیز در ذیل تراجم، تحشیه و تعلیق لازم اضافه گردیده و چون غالب پژوهشگران و نویسندگان معاصر تاریخ ادبیات ایران، به کرات از این کتاب استفاده نموده و برخی مطالب را در پاورقی و حاشیه، متذکر شده اند، لذا در چنین مواردی، صرفاً به مراجع مذکور اشاره و خوانندگان کتاب را برای اطلاعات بیشتر، بدانجا دلالت داده ایم. ناگفته نماند از این کتاب - که نسخه کامل و منحصر به فردیست - دو قسمت موجود است که قسمت نخست آن، در کتابخانه مجلس، ذیل شماره ۱۳۳۴ و قسمت دوم در اختیار استاد بوده، و پس از تهیه میکروفیلم قسمت نخست، استنساخ آن شروع شده و قسمت اخیر بیشتر مورد مراجعه و استفاده محققین واقع شده است، و در حواشی متن اصل، به خط مصنف نیز، تصحیحاتی رقم زده شده که تا حدودی از تکرار اغلاط بارز، کاسته است. و در برخی موارد، معاصران مؤلف مطالبی در حق تذکره نویس نگاشته اند.

در ترتیب و تنظیم، علاوه بر مراتب یاد شده، فهرست اعلام، لغات و اصطلاحات غریب و نامأنوس نیز در بخش نهایی، درج گردیده تا به سهولت قابل دسترس باشد.

*

تازه های
نشر

اسنادی از مشاهیر ادب معاصر ایران (دختر سوم)

گردآوری و پژوهش: علی میرانصاری

انتشارات سازمان اسناد ملی ایران، ۱۳۷۸

به عنوان چهره ای شاخص و مؤثر در راه اندازی و تدوین لغت نامه دهخدا و ایجاد سنت فرهنگ نویسی در ایران مطرح است. برگزیده هفت خوان رستم، تاریخ بلعمی ابوعلی بلعمی (همراه ملک الشعرا بهار) و کشف الاسرار رشید الدین میبدی (همراه علی اصغر حکمت) از جمله آثار وی در مورد تصحیح متون است. و نیز حسین پزیمان بختیاری (۱۲۷۹-۱۳۵۳ ش) شاعر نازک اندیش معاصر که کتابهای ذیل به تصحیح وی رسیده است. خسرو و شیرین نظامی گنجوی، دیوان حافظ، دیوان ژاله قائم مقامی کلیات جامی، لسان الغیب (دیوان حافظ)، لیلی و مجنون و مخزن الاسرار و هفت پیکر نظامی. و ابراهیم پورداود (۱۲۶۳-۱۳۴۷ ش) که تألیف ارزنده اش در بازشناسی زبان و فرهنگ ایران باستان نقش بسزائی داشته است.

دفتر سوم این مجموعه به بزرگانی اختصاص یافته که هر یک در حوزه ادب و فرهنگ ایران از جایگاه ویژه ای برخوردارند و آثاری گرانسنگ از خود بجای نهاده اند. شخصیتهایی چون احمد بهمنیار (۱۲۶۲-۱۳۳۴ ش) از ممتازترین چهره های ادبی ایران که علاوه بر تسلط بر ادب و شعر فارسی بواسطه احاطه بر طرائف و دقائق ادب عرب، کم نظیر بوده است. از آثار تصحیح شده توسط وی می توان به: اسرار التوحید فی مقامات شیخ ابوسعید، التوسل الی التوسل محمد بن مؤید بغدادی، تاریخ بیهق علی بن زید بهیقی و الابنیه عن حقایق الادویه ابو منصور علی هروی و... نام برد. محمد پروین گنابادی (۱۲۸۲-۱۳۵۷ ش) از دیگر چهره هایی است که در این دفتر بدان پرداخته شده است. وی